

Teatertekst i klasserommet

Henrik Ibsen

EN FOLKEFIENDE

Trøndelag Teater
2009-2010

LÆRERHEFTE

Redigert av Thoralf Berg
Avd. for lærer- og tolkeutdanning
Høgskolen i Sør-Trøndelag
(thoralf.berg@hist.no)

Teatertekst i klasserommet

Innledning

I dette undervisningsopplegget er *teatertekst* å forstå som den bearbejdede versjonen som skuespillere har som sitt tekstgrunnlag for en scenisk presentasjon. Skuespill og teatertekst kan være identiske tekster. Men svært ofte viser det seg at for eksempel en dramaturg eller instruktør har bearbejdet eller omarbejdet en dramatikers tekst slik at den er spesielt tilpasset den oppsetningen teatret vil vise. En bearbejelse kan for eksempel angå modernisering av språket, omforming til dialekt, strykning av en eller flere replikker, eller medvirkende. Sted og tid i en forfatters tekst kan også bli endret i forbindelse med en oppsetning.

I den følgende metoden skal det arbejdes ut fra teaterteksten; altså den samme teksten som det arbejdes med i teatret i forbindelse med en oppsetning.

Rukla eller ingenting?

Skal elever forberedes på teaterbesøk? Skal de innta sin plass i teatersalen med hodene fulle av føringer og oppfatninger fra læreren? Eller skal elevene møte teaterforestillingen ”rene og upåvirkede” for der å oppleve teaterstykket på sine egne premisser? En eller annen form for forforståelse og førdommer, eller veier inn i teaterforestillingen, må man etter min mening uansett regne med.

En svært levende fremstilling av hvordan skuespill er blitt, og kanskje til en viss grad fortsatt blir gjennomgått i klasserom, gir Dag Solstad i *Genanse og verdighet*. Time etter time strever Elias Rukla med å føre elevene inn på sin vei for å forstå *Vildanden*, dog uten alt for positiv respons fra elevene. En lærer av i dag ønsker neppe å fremstå som en kopi av Elias Rukla, men kanskje finnes det fortsatt reminisenser av Ruklas opplegg i enkelte klasserom?

Om Ruklas pedagogiske prinsipper representerer en vei eller et ytterpunkt, og den tilsynelatende ”uforberejdet” den andre veien eller ytterpunktet, vil en *dramapedagogisk* tilnærming representere en tredje og mer fruktbar vei eller et alternativt ytterpunkt. Den vil bli presentert og demonstrert her gjennom tre grep: lærer-i-rolle, fryse et bilde og spille en scene. Dessuten vil det bli diskutert om og hvordan et eventuelt etterarbejdet kan drives.

En dramapedagogisk tilnærming

Vår *alternative metode* til de to ytterpunktene Rukla eller ingen forberedelse, er basert på et teaterrettet forarbejdet drevet av elevene selv. Det innebærer at elevene i størst mulig grad skal

arbeide med teksten slik det gjøres i teateret. I stedet for å gjennomføre en tradisjonell litterær analyse av teksten, skal elevene arbeide praktisk med den. Samtidig som det må bevares en viss handlingsspenning om hvordan det hele går og ender, er en viktig intensjon med denne metoden å skape nysgjerrighet på hvordan handlingen, og spesielt utvalgte sekvenser av den, kan fremstilles på scenen. I løpet av forarbeidet skal elevene gjennom sitt arbeid med sekvenser av teaterteksten, avdekke og bevisstgjøres på at en teatertekst egentlig rommer et vell av sceniske realiserbare muligheter. Et forarbeid basert på elevenes egenaktivitet og kreativitet skal med andre ord være innrettet mot å prøve ut hvordan teksten kan vises på en teaterscene. Dette innebærer blant annet å bevisstgjøre elevene på at de må foreta en rekke valg når de skal fremføre en tekstsekvens, og at disse valgene forutsetter og impliserer tolkninger av personer, handling og tema. Gjennom dette arbeidet vil elevene naturlig nok oppnå en viss innsikt i teksten samtidig som de vil kunne etablere sin egen forståelse av den.

I løpet av et teaterbesøk vil elevene se hvordan skuespillerne fremfører de samme scenene de selv har arbeidet med. Samtidig vil elevene kunne oppleve teaterets tolkning av tekst. Samlet vil dette gjøre den enkelte elev godt rustet til å møte medelevers og lærerens forståelse av teksten. Dette vil gi grobunn for meningsfulle og utviklende litterære samtaler.

Når det gjelder timefordelingen, vil det trolig være nødvendig å bruke en dobbelttime på lærer-i-rolle og til å lage frysebilde. En dobbelttime vil nok også gå med til å spille en scene. Deretter følger teaterbesøket. Tilbake på skolen kan det være behov for en enkel- eller dobbelttime til et etterarbeid. Hele arbeidet vil altså kunne gjennomføres i løpet av fem til seks skoletimer.

Det er imidlertid ikke nødvendig å arbeide med alle delene for å få utbytte av denne metoden. Forhold i den enkelte klasse, tid til rådighet og lærerens interesser vil avgjøre både hvor mye tid som skal anvendes, og om det skal arbeides med alle delene.

Det er veldig viktig å være klar over at verken for lærer eller elever er det nødvendig med, eller behov for spesifikk dramapedagogisk bakgrunn eller kompetanse for å kunne gjennomføre et undervisningsopplegg basert på denne metoden. Undervisningsopplegget er basert på at det skal være fullt ut gjennomførbart for den ”vanlige” lærer med helt ”vanlige” elever.

Lærer-i-rolle

Før et teaterbesøk er trolig de fleste elever interessert i hva stykket handler om, og hvordan det går til slutt. Hvordan forberede elevene på innholdet uten å røpe for mye av utfallet?

En mulighet er selvsagt å fremskaffe klassesett, og la elevene lese teksten hjemme eller på skolen. Dette er vel kanskje ikke den mest nyskapende måten å presentere ukjent tekst på for en klasse. Et alternativ kan være at læreren, som på forhånd kjenner teksten, gir et mer eller mindre detaljert og kanskje noe krydret referat av den. Selvsagt bevarer læreren spenningen på hvordan det ender, selve avslutningen. Noe spenning skal bevares som motivasjonsfaktor for teaterbesøket. Elevene må følgelig i teateret eller finne frem teksten for å få vite avslutningen.

Men hvor inspirerende og interessant er et slikt opplegg for elevene? Og hvem er mest engasjert og aktiv?

Utfordringen består i å finne en annen måte å formidle teksten til elevene. Intensjonen må være at elevene både oppnår et inntrykk av handlingen, aktiviseres og gjøres deltakende. Ikke minst må de få lyst til å gå i teateret.

Lærer-i-rolle kan være en metode for å oppnå slike intensjoner. Dette grepet består i at læreren går inn i en rolle i teksten, eller i tilknytning til den, og at elevene, sammen med læreren, settes inn i rammen eller konteksten for stykket. Den skal gi elevene noen forutsetninger de kan spørre ut fra. Dette kan være informasjon om tid og sted for handlingen, hvem som er med, deres slekts-/vennskapsrelasjoner, og kanskje litt om det som har foregått eller skjedd. Med utgangspunkt i dette foretar elevene en utspørring av den rollen læreren inntar, om innholdet i teksten. De må utfolde kreativitet i spørsmålsstillingene for å få vite mest mulig, og derved skaffe seg innsikt i hendelser, episoder, personer og tema. Lærer-i-rolle innebærer altså en samtale eller dialog av en spesiell art mellom læreren i en rolle og elevene.

Underveis må den som er i rollen, formidle eller røpe tilstrekkelig relevant stoff til å skape nysgjerrighet og rom slik at elevene kan begi seg ut på mer eller mindre kvalifiserte spekulasjoner, gjetninger og hen- og antydninger. Som lærer i rolle må man være lydhør overfor spørsmålene for eventuelt å kunne vri dem og svare i den retning man ønsker, eventuelt foreta tolkninger eller omformuleringer av spørsmålene.

Varigheten av lærer-i-rolle er avhengig av spørsmålene og svarene. Når den som er i rolle synes det er gitt tilstrekkelig informasjon, avsluttes sekvensen. Det viser seg ofte at ca. 10 minutter kan være tilstrekkelig.

Relasjonsskjema for Henrik Ibsens *En folkefiende* (1882)

(Handlingen foregår i en kystby i det sydlige Norge.)

Morten Kiil

(garvermester i Mølledalen,
pleiefar til Katrine Stockmann)

Peter Stockmann

(byfogd/politimester)

(brødre)

Tomas & Katrine Stockmann

(lege ved badet)

Deres barn:

Petra (lærerinne)

Eilif (13 år)

Morten (10 år)

Kystbyens avis: **Folkebudet**

Hovstad (red.)

Billing (journ.)

Aslaksen (boktrykker)

Horster (skipskaptein)

Informasjon til elevene før lærer-i-rolle i forbindelse med *En folkefiende*

(Navnene eller et relasjonsskjema må skrives på tavla med noen ord om forholdet mellom personene og deres yrker. Intensjonen er å gi elevene bedre oversikt over hvem som er involvert i handlingen. Samtidig er det viktig å gjøre elevene oppmerksom på at navnene eller relasjonsskjemaet ikke nødvendigvis utgjør hele rollelisten.)

Handlingen i *En folkefiende* foregår på forsommeren i en kystby i det sydlige Norge. Der er doktor Tomas Stockmann for en tid tilbake ansatt som lege ved byens nye kurbad. Byens ledende embetsmenn og personer har sterke økonomiske interesser i dette badet som er av helt avgjørende betydning for byens økonomi. På eget initiativ driver Stockmann med vitenskapelige undersøkelser omkring vannkvaliteten ved kurbad.

Stockmann er gift med Katrine, og de har tre barn: Petra som er lærerinne og de to guttene Eilif og Morten på henholdsvis 13 og 10 år. Morten Kiil, Katrines pleiefar og Tomas Stockmanns svigerfar, driver et garveri i Mølledalen like ovenfor byen.

Etter flere år nordpå har familien Stockmann kommet tilbake til kystbyen hvor Stockmanns bror, Peter Stockmann, er byfogd og politimester. Han er også styreformann i badet. Byens avis heter Folkebudet og blir drevet av redaktør Hovstad og noen journalister; blant annet Billing. Boktrykker Aslaksen eier avisen. Vi møter også skipskaptein Horster, som om kort tid skal føre sitt skip til Amerika. I byen eier han et større hus etter sin far.

De vannprøvene Stockmann i løpet av vinteren har samlet fra badeanlegget, har han sendt til universitetet for nærmere analyser. Det går rykter om at doktor Stockmann har skrevet en rapport og en avisartikkel med utgangspunkt i resultatene og andre forhold ved badeanlegget. Det snakkes også om at noen av badegjestene sist sommer ble plutselig syke under oppholdet. Alt dette har nådd redaksjonen i en av hovedstadens aviser.

Vi tenker oss følgende utgangspunkt for sekvensen lærer-i-rolle:

Jeg er journalist i Folkebudet. Du, altså samtlige elever, er journalist i en avis i hovedstaden. Vi to vokste opp sammen i byen hvor badet er, og vi har tidligere vært journalistkollegaer i Folkebudet. For noen år tilbake dro du til hovedstaden for å arbeide som journalist i en avis der. Du er nå sendt hit av din redaktør for å grave i ryktene som svirrer om forholdene rundt badet og særlig vannkvaliteten.

Du er nettopp ankommet og har kontaktet meg som din venn og kollega for å undersøke litt mer om denne saken. Vi møtes på en kafé i min lunsjpause.

Du er selvsagt meget nysgjerrig på det jeg kan fortelle. Du lytter med interesse og noterer det jeg har å si. Ikke minst er du påpasselig overfor det jeg antyder. Det gir deg nemlig mulighet til å spørre om det man helst ikke snakker veldig høyt om, men kan få vite i en slik fortrolig samtale som vi har.

Lærerens formidling av innholdet

Sekvensen lærer-i-rolle innledes med at jeg ankommer kafeen hvor du befinner deg. Jeg sier: ”Hei, der er du jo. Nå er det riktig lenge siden sist. Hvordan står det til?” Deretter er det opp til deg å spørre meg.

Hva ønsker jeg i rollen som journalist i Folkebudet å formidle om det som har foregått, om situasjonen slik den er nå, og om det jeg tror kan komme til å skje?

Underveis i vår samtale vil jeg fortelle hvor flott det var at doktor Stockmann fikk ideen å skaffe byen et bad, og at hans bror Peter sammen med flere andre, har investert mye kapital for å bygge badet. Jeg vil også få frem hvor viktig dette badet er for hele byen. Badegjestene som strømmer til gjør at alle i byen er i full beskjeftigelse fra tidlig vår til sent på høsten. Mange jobber på badet, og mange leier ut rom til badegjester. De skal fraktes til og fra badet, ha mat og drikke, og badet er i hele tatt til stor nytte for byen. Uten badet og badegjestene er det ikke godt å vite hvordan situasjonen ville ha vært for byen. Her er det nemlig ikke mye annet å beskjeftige seg med. Det er ikke underlig at Tomas Stockmann, som badets lege, sist vinter skrev en lang artikkel om badets fortrefelighet. Artikkelen har ligget trykkeklar i redaksjonen i påvente av et velegnet øyeblikk til å offentliggjøre den.

Jeg vil også få frem at Tomas Stockmann nå har skikket seg. Han var jo litt av en radikaler og opprører i sine unge dager. Han hadde sine meningers mot, og gikk ikke av vegen for å fremme dem, selv om de gikk mot det folk flest mente, og spesielt mot myndighetene. Dette var vel en grunn til at de to brødrene ikke var så veldig gode venner. Broren Peter er bokstavelig talt ”stokk” konservativ. Han tåler ikke mye som går på tvers av folkemeningen.

Men etter at Stockmann kom tilbake til byen for noen år tilbake, har forholdet mellom han og broren Peter blitt betraktelig bedre. Dette er kanskje ikke så rart. Det snakkes om at Stockmann kan takke sin bror for at han fikk stillingen som badelege. Broren er jo styreleder

for badet. Nå for tiden er Peter rett som det er innom familien Stockmann. I hele tatt er Peter en mektig mann i byen, og han har en finger med i det meste.

Dessuten har den eldste datteren Petra vokst opp og blitt en riktig så pen kvinne. Hun har en god stilling som lærerinne i byen. Men når det gjelder å ha radikale synspunkter, er hun veldig lik sin far.

Jeg vil også snakke om ryktene som har gått i byen om at noen av badegjestene ble syke under oppholdet på badet i fjor, men poengtere at dette sikkert skyldtes noe smitte de hadde med seg da de kom hit. Luften i større byer skal være dårlig, etter hva jeg har hørt.

Samtidig vil jeg få frem at noen har sett at Stockmann har tatt prøver av vannet i løpet av vinteren, men det har han vel trolig gjort for å forsikre seg om at vårt bad har landets beste vann. Noen har snakket om at han har sendt vannprøvene til analyse. I redaksjonen har man undret på at Stockmann ennå ikke har funnet det rette øyeblikket til å la oss få lov til å offentliggjøre artikkelen hvor han roser badet og fremhever hvor sunt det er for alle og enhver. Redaktør Hovstad mente at han hørte Stockmann mumle noe om at han venter på noen resultater før han vil offentliggjøre artikkelen. Men dette antar jeg viser at Tomas Stockmann endelig er blitt mer lik sin bror; nemlig litt mer forsiktig, behersket og avballansert.

Jeg tror nok du har kommet forgjeves til vår by om du tror noe sensasjonelt er i gjære her. Også disse ryktene er vel som de fleste rykter, nemlig uten innhold og bare noe som noen har skapt uten rot i virkeligheten.

Jeg avslutter sekvensen lærer-i-rolle med å si at jeg nå må komme meg tilbake til redaksjonslokalet. Der er det nå hektisk aktivitet. Avisen skal jo ut i morgen, og om en times tid har jeg deadline på en reportasje omkring badesaken. Vi kan vel møtes for å spise lunsj sammen i morgen også og snakke om siste nytt?

Etter sekvensen med lærer-i-rolle diskuterer lærer og elevene hva man vet, hva man tror har skjedd, og vil komme til å skje. Her er det viktig å være åpen for alle mulige og umulige forslag og løsninger. La rett og slett kreativiteten blomstre. Noen svar og løsninger vil vi få i arbeidet med frysescenene og spilledscenene. Endelige svar vil elevene få gjennom teaterbesøket. Skuespillet bør ikke leses før etter teaterbesøket.

Fryse et bilde

Å fryse et bilde består i at elevene i grupper skal arbeide med utdrag av den teksten som skal oppføres. Med utgangspunkt i en sekvens av teksten former eller produsere elevene egne bilder der de eksponerer følelser, stemninger, kjemi mellom rollene osv. Intensjonen er å trenge inn i teksten og oppnå utdypet forståelse av intrigen, handlingen eller relasjonen mellom personene. I stilisert form skal gruppene uttrykke en handling, følelse, stemning eller mening. Derved fokuseres på dynamikken eller energistrømmen i de scenene de arbeider med.

Elevene deles i grupper hvor antallet gruppe-medlemmer er avhengig av antallet roller i den tekstsekvens gruppene skal arbeide med. I tillegg skal hver gruppe ha en ”instruktør”. Ut fra den samme tekstsekvensen skal to eller tre grupper lage sine frysebilder av samme situasjon. Den posituren eller de posisjoner som fremstår, skal uttrykke hver enkelt gruppes oppfatning av de medvirkende personer, relasjoner mellom dem, deres personlighetstrekk, eventuelt deres reaksjoner i eller holdninger overfor en aktuell situasjon, person osv.

Resultatet blir et tablå, eller en form for bildeteater, eventuelt en statue av samme eller nærliggende situasjoner. Til slutt skal alle gruppene vise det de har kommet frem til. Deretter skal det foregå en samtale omkring og ut fra dette bildet.

Utforming

Gruppene får disponere ca. 20 minutter til å arbeide med frysebildet. Gjennom instruktørens styring skal gruppe-medlemmene plasseres i et frysebilde. Hele gruppen enes om hvilke tanker de enkelte har, hva de skal fremstille og vise.

Når elevene arbeider med ulike versjoner av sitt frysebilde, vil de forhåpentligvis oppdage hvordan de forskjellige gruppens frysebilder formidler en og samme rollefigurs ulike holdninger og verdier. I arbeidet med frysebildet er det viktig at gruppene utprøver forskjellige posisjoneringer av personenes forhold til hverandre. Hvilke virkninger gir det om avstand økes, om de stilles nær hverandre, er i berøring, står, sitter, gestikulerer osv.? Her gjelder det å anvende kroppsspråket på en entydig og klar måte. Ut fra plasseringen i bildet, kroppsholdning, positur, mimikk osv., skal gruppen forsøke å få frem hva rollefigurene representerer. Hvordan formidle glede og begeistring, forelskelse, kjærlighet, tungsinn, sinne, sorg osv.? Det er viktig å gjøre gruppene oppmerksom på at de skal prioritere det visuelle.

Alle grupper skal vise sine frysebilder for hverandre, og man skal samtale om det man ser:

- hva tenker personene
- hva foregår inne i personene

- hvilke følelser og holdninger gjør seg gjeldende
- hvilke relasjoner er det mellom personene
- hvordan uttrykkes status mellom personene
- hva er mulige konflikter i situasjonen
- hva vil komme til å skje nå
- hva tematiserer bildet

Det er vanskelig å holde en fryseposisjon over noe tid. Ofte kan situasjoner ende i latter. Men det må da være lov å le litt? Etter at alle grupper har vist sine frysebilder, kan en oppsummering dreie seg om hvor like/ulike gruppene fremstilling er, og hvilke forståelser/tolkninger frysebildene til de enkelte gruppene åpner for eller peker hen mot.

Frysebilde 1

Antall medvirkende: 3: 2 elever (Doktor Stockmann og byfogden) samt **1 elev** som instruktør.

Forslag til hva elevene kan arbeide med:

Hvordan uttrykker Doktor Stockmann og byfogden seg med kroppsspråket (mimikk, armer, kroppsholdning osv.) i denne konfrontasjonen (**tekst med uthevet skrift**)? Er det fysisk kontakt mellom dem? Ser de på hverandre?

DOKTOR STOCKMANN

Pleier *jeg* noen gang å gå krokveier og bakveier!

BYFOGDEN

Du har en inngrodd tilbøyelighet til at gå dine egne veier i hver fall. Og det er i et vel ordnet samfunn omtrent like utillatelig. Den enkelte har å finne seg i å innordne seg under helheten, eller rettere sagt, under de organer som skal våke over det som er til beste for helheten.

DOKTOR STOCKMANN

Kan så være. Men hva pokker vedkommer det meg?

BYFOGDEN

Det er dette, Tomas, som du aldri vil lære. Men pass på, du kommer nok engang til å bøte for det, - sent eller tidlig. Nå har jeg sagt det til deg. Farvel.

DOKTOR STOCKMANN

Er du helt gal? Du er helt på villspor -

BYFOGDEN

Det er jeg som regel ikke. Forøvrig skal jeg ha meg frabedt - (*hilser inn i spisestuen.*) Farvel, Katrine. Farvel, mine herrer.
(*han går.*)

FRU STOCKMANN

(*kommer inn i dagligstuen.*)
Gikk han?

DOKTOR STOCKMANN

Ja, og det i fullt sinne.

Frysebilde 2

Antall medvirkende: 7: 6 elever (Doktor Stockmann, fru Stockmann, Petra, Hovstad, Billing og Horster), samt **1 elev** som instruktør.

Forslag til hva elevene kan arbeide med:

Hvordan uttrykker de medvirkende seg med kroppsspråket (mimikk, armer, kroppsholdning osv.) når de gir uttrykk for overraskelse og forbauselse (**tekst med uthevet skrift**)? Hvordan er de plassert i forhold til hverandre: avstand eller nærkontakt?

DOKTOR STOCKMANN

Å ja, det også. Men vet du hva det i virkeligheten er, dette store, prektige, lovpriste badeanlegget som har kostet så mange penger, - vet du, hva det er?

HOVSTAD

Nei, hva er det for noe?

FRU STOCKMANN

Ja, hva er det?

DOKTOR STOCKMANN

Hele badet er en pesthule.

PETRA

Badet!

FRU STOCKMANN (på samme tid)

Badet vårt!

HOVSTAD (likedan)

Men, doktor –

BILLING

Helt utrolig!

DOKTOR STOCKMANN

Hele badeanstalten er en kalket forgiftet grav, sier jeg. Helsefarlig i aller høyeste grad! Alle disse uhumskhetene oppe i Mølledal, - alt det som lukter så jævlig, - det infiserer vannet i rørene til brønnhuset; og den samme jævlige giftige dritten siver også ut på stranden -

HORSTER

Ved badestedene?

DOKTOR STOCKMANN

Akkurat.

Frysebilde 3

Antall medvirkende: 6: 5 elever (Doktor Stockmann, fru Stockmann, Petra, Billing og Hovstad), samt **1 elev** som instruktør

Forslag til hva elevene kan arbeide med:

Hvor forholder personene seg til hverandre i det øyeblikket de skåler (**tekst i uthevet skrift**)? Er det kroppskontakt mellom noen av dem? Hvilke virkninger gir det om avstanden varieres? Hva med deres kroppsspråk?

BILLING

Hovstad, synes du ikke at byen burde arrangere et fanetog for doktoren?

HOVSTAD

Jeg vil i hvert fall ta til orde for det.

BILLING

Jeg skal snakke med Aslaksen om det.

DOKTOR STOCKMANN

Nei, kjære venner, glem sånt tøv. Jeg vil ikke ha noen tilstelning. Og hvis styret ved badet skulle finne på å gi meg lønnspålegg, så tar jeg ikke imot. Katrine, det sier jeg deg, - jeg tar ikke imot.

FRU STOCKMANN

Det gjør du rett i, Tomas.

PETRA (*løfter glasset sitt*).

Skål, far!

HOVSTAD og BILLING

Skål, skål, doktor.

HORSTER (*klinker med doktoren*).

Jeg håper du får mye glede av dette.

DOKTOR STOCKMANN

Takk, takk, mine venner! Jeg er så glad - å, det er en velsignelse å vite med seg selv at man har gjort seg fortjent av sin fødeby og av sine medborgere.

Frysebilde 4

Antall medvirkende: 5: 4 elever (Doktor Stockmann, fru Stockmann, Petra og byfogden), samt **1 elev** som instruktør

Forslag til hva elevene kan arbeide med:

Hvor forholder personene seg til hverandre i øyeblikket med konfrontasjon mellom Doktor Stockmann og byfogdende (**tekst i uthevet skrift**)? Er det kroppskontakt mellom noen av dem? Hvilke virkninger gir det om avstanden varieres? Hva med deres kroppsspråk?

DOKTOR STOCKMANN

Det er jeg som vil det beste for byen! Jeg vil avsløre manglene som før eller siden må komme for dagen. Å, jeg skal vise deg at jeg elsker byen jeg er født i.

BYFOGDEN

Du som i blind trass går hen og stenger den viktigste næringskilden i byen.

DOKTOR STOCKMANN

Den kilden er forgiftet, menneske! Er du gal! Vi lever av å selge svineri og råttenskap! Hele det blomstrende samfunnslivet suger næring av en løgn!

BYFOGDEN

Innbillninger -eller noe enda verre. En mann som kaster ut så uforskammede insinuasjoner mot sitt eget hjemsted, han må være samfunnets fiende.

DOKTOR STOCKMANN (*mot ham*).

Hvordan våger du -!

FRU STOCKMANN (*kaster seg imellom*).

Tomas!

PETRA (*griper sin far om armen*).

Rolig, far!

BYFOGDEN

Jeg vil ikke utsette meg for voldshandlinger. Du er nå advart. Tenk over hva du skylder deg og dine. Farvel. (*han går.*)

DOKTOR STOCKMANN (*går opp og ned*).

Jeg må tåle en sånn behandling! I mitt eget hus, Katrine! Hva sier du til det!

FRU STOCKMANN

Ja visst er det skammelig, Tomas-

Spille en scene

I den siste forberedende delen før teaterbesøket deles elevene i grupper for å instruere og fremføre et tekstutdrag. I dette arbeidet vil de oppleve i praksis hvordan ord kan visualiseres og gis konkret betydning. En viktig intensjon er at elevene skal få anledning til å utforske tekstens muligheter og forhåpentligvis oppdage tekstens potensial, samt alle de valgmuligheter en instruktør står overfor. Elevene må velge en av de løsninger de kommer frem til. Den løsningen skal elevene vise for hverandre.

Det er viktig å poengtere at resultatet fremstår som et av mange utkast. Det pretenderer følgelig ikke å være helt og fullt gjennomarbeidet. Til det er disponibel tid (ca. 20 minutter) alt for begrenset. Dessuten vil de som spiller ha arket i hånden for lesing av rollene. Det som fremvises er mest å betrakte som en kladd, som uttrykker det gruppen har kommet frem til på nåværende tidspunkt.

Her jaktes det altså ikke på den store prestasjonen. I stedet for noe som presteres vektlegges at dette er noe som presenteres. Gruppene er på søken, og befinner seg på skisseplanet i et prosessuelt arbeid med en tekst.

Gruppen må unngå å låse seg til en løsning til å begynne med. Ulike løsninger må utprøves gjennom praktisering av dem. Det er gjennom utprøving av ulike alternativer at gruppene kan erfare hva som vil fungere best. I utprøvingen av en scene står det i stor grad opp til elevene selv å anvende det arsenal av kreativitet de sitter inne med. Instruktøren avgjør hva gruppen skal formidle eller kommunisere i visningen til medelevene. I arbeidet med de ulike versjoner er trolig selve den prosessen gruppen gjennomgår, av stor betydning.

Fremføring

I klasserommet presenterer hver gruppe sin versjon. Grupper som har arbeidet med samme tekst, presenterer sine gruppearbeider etter hverandre. Etter hver presentasjon drøftes det i korthet hva gruppen har lagt vekt på, hva vi så, og hvilke følelser og relasjoner vi ante. Gruppens instruktør utdyper og forklarer våre kommentarer, hvorfor enkelte løsninger ble valgt og gruppens intensjon.

Etter at grupper med samme tekst har presentert sine versjoner, vil det være naturlig å åpne for en samtale om hvor like eller forskjellige versjonene artet seg. Samtidig poengteres at det nå vil bli interessant å sammenligne gruppens versjoner med teatrets presentasjon. Dette vil vise at ingen løsning er den eneste riktige, men alternativer til hverandre.

Spille en scene 1

Antall medvirkende: 6, doktor Stockmann, Katrine Stockmann, Petra, Billing, Hovstad, samt en elev som instruktør.

(Doktor Stockmann kommer fra værelset sitt med det åpne brevet i hånden.)

DOKTOR STOCKMANN *(svinger brevet).*

Jo, nå skal dere få se at det blir noe nytt å snakke om i byen!

BILLING

Noe nytt?

FRU STOCKMANN

Hva er det for noe nytt?

FRU STOCKMANN

En stor oppdagelse, Katrine!

HOVSTAD

Hva?

FRU STOCKMANN

Som du har gjort?

DOKTOR STOCKMANN

Ja nettopp jeg. *(går frem og tilbake.)* La dem komme som de pleier og si at det er fikse ideer og påfunn fra en gal mann. Men de passer seg nok! Haha, de passer seg, tenker jeg!

PETRA

Men får, si hva det er, da.

DOKTOR STOCKMANN

Ja, ja, gi meg litt tid, så skal dere få vite alt. Tenk om Peter hadde vært her nå! Ja, der ser man hvordan folk kan gå omkring og dømme som om de var blinde muldvarper -

HOVSTAD

Hva mener du?

DOKTOR STOCKMANN *(stanser ved bordet)*

Er det ikke en vanlig oppfatning at byen vår er et sunt sted?

HOVSTAD

Jo, det er da forståelig.

DOKTOR STOCKMANN

Til alt overmål et veldig sunt sted, et sted som absolutt kan anbefales på det varmeste både for syke og friske mennesker -

FRU STOCKMANN

Jo men, Tomas

DOKTOR STOCKMANN

Vi har anbefalt og lovprist det. Jeg har skrevet og skrevet både i "Folkebudet" og i flygeblader -

HOVSTAD

Ja vel, og hva så?

DOKTOR STOCKMANN

Denne badeanstalten, som kalles for byens pulsåre, og byens livsnerve og - og hva faen ellers, hva det er for noe alt sammen -

BILLING

"Byens bankende hjerte" har jeg tillat meg å si ved festlige anledninger -

DOKTOR STOCKMANN

Å ja, det også. Men vet du hva det i virkeligheten er, dette store, prektige, lovpriste badeanlegget som har kostet så mange penger, - vet du, hva det er?

HOVSTAD

Nei, hva er det for noe?

FRU STOCKMANN

Ja, hva er det?

DOKTOR STOCKMANN

Hele badet er en pesthule.

Spille en scene 2

Antall medvirkende: 4, doktor Stockmann, Aslaksen og Hovstad, samt en elev som instruktør.

DOKTOR STOCKMANN
Hva kan jeg stå til tjeneste med?

ASLAKSEN
Er det sant det Billing sier at doktoren tenker på å skaffe oss et bedre vannverk?

DOKTOR STOCKMANN
Ja, til badeanstalten.

ASLAKSEN
Ja vel, det skjønner jeg. Da vil jeg bare si at det støtter jeg helt og fullt.

HOVSTAD (*til doktoren*).
Der ser du!

DOKTOR STOCKMANN
Det skal du ha hjertelig takk for, men -

ASLAKSEN
Da har du kanskje behov for å ha oss småborgere i ryggen. Vi danner nå liksom en kompakt majoritet her i byen, - når vi virkelig *vil* da. Og det er alltid bra å ha majoriteten med seg, doktor.

DOKTOR STOCKMANN
Det er helt sant. Men jeg forstår ikke at det skal være nødvendig med noen spesielle foranstaltninger. Det er en så enkel og grei sak -

ASLAKSEN
Å jo, det kan nok være bra likevel. Jeg kjenner de lokale myndighetene godt. De som sitter med makten går helst ikke frivillig inn på forslag som kommer fra andre. Derfor mener jeg det ikke er noe i veien for at vi demonstrerte litt.

HOVSTAD
Ja, nettopp.

DOKTOR STOCKMANN

Demonstrerte, sier du? Hvordan vil du egentlig demonstrere?

ASLAKSEN

Selvfølgelig med stort måtehold. Jeg beflitter meg alltid på måtehold. Det er en borgers første dyd, - etter *min* mening da.

DOKTOR STOCKMANN

Det er du også kjent for, Aslaksen.

ASLAKSEN

Ja, jeg tror jeg tør si det. Og denne saken med vannverket er så veldig viktig for oss småborgere. Badet ser jo ut til å bli nesten en liten gullgruve for byen. Det er badet vi skal leve av alle sammen, og mest av alt huseierne. Derfor vil vi gjerne støtte anstalten alt vi kan. Og siden jeg er formann i huseierforeningen -

DOKTOR STOCKMANN

Ja-?

ASLAKSEN

- og da jeg dessuten er tillitsmann for måteholdsselskapet, - ja, du vet vel at jeg arbeider for måteholdssaken?

DOKTOR STOCKMANN

Ja, det vet jeg.

ASLAKSEN

Nåvel, jeg kommer jo sammen med en hel del mennesker. Og da jeg er kjent for å være en sindig og lovlydig borger, som doktoren selv sa, så har jeg en viss innflytelse i byen, - en liten slags maktstilling, - om jeg selv skal si det.

DOKTOR STOCKMANN

Det vet jeg godt.

ASLAKSEN

Ja - derfor er det en smal sak for meg å få laget et opprop om det er nødvendig.

DOKTOR STOCKMANN

Et opprop?

ASLAKSEN

Ja, et slags takkeskrift fra byens borgere for at du har løftet frem denne samfunnsviktige saken. Det sier seg selv at den må skrives med sømmelig måtehold, så den ikke støter myndighetene og de som har makten. Og passer vi nøye på *det*, så kan ingen ta det ille opp, hva?

HOVSTAD

Selv om de ikke liker det så godt, så -

ASLAKSEN

Nei, nei, nei; ikke noe nærgående i mot øvrigheten, Hovstad. Ikke noe som opponerer mot folk som står oss så nære. Det har jeg fått nok av, og det kommer aldri noe godt ut av det heller. Men en borgers sindige og frimodige ytringer kan man ikke nekte en mann retten til.

DOKTOR STOCKMANN

(ryster hans hånd).

Jeg kan ikke si deg, Aslaksen, hvor glad jeg er for å finne all denne tilslutningen fra mine medborgere. Jeg er så glad, så glad! Dere, skal det ikke være et lite glass sherry? Hva!

ASLAKSEN

Nei mange takk, jeg nyter aldri den slags spirituosa.

DOKTOR STOCKMANN

Men et glass øl da. Hva sier du til det?

ASLAKSEN

Takk, ikke det heller. Jeg nyter ingenting så tidlig på dagen. Men nå vil jeg gå ut i byen og snakke med en del av huseierne og forberede opinionen.

DOKTOR STOCKMANN

Det er veldig snilt av deg, men jeg klarer ikke å få inn i hodet at alle disse foranstaltningene skal være nødvendige. Jeg tenker at saken kommer til å gå helt av seg selv.

ASLAKSEN

Autoritetene arbeider litt tungvint. Ja, herregud, jeg sier ikke det for å

bebreide dem -.

HOVSTAD

I morgen skal vi kjøre på i avisen, Aslaksen.

ASLAKSEN

Men ikke hardhendt, Hovstad. Far frem med måtehold ellers får du ikke rikket dem av flekken. Stol på meg. Jeg har sanket erfaringer i livets skole. – Vel, vel, så sier jeg farvel, doktor. Nå vet du i hvert fall at vi småborgere står bak deg som en mur. Du har den kompakte majoriteten på din side, doktor.

DOKTOR STOCKMANN

Takk for det, Aslaksen. *(rekker ham hånden.)* Farvel, farvel!

Spille en scene 3

Antall medvirkende: 4, doktor Stockmann, Katrine Stockmann og Petra, samt en elev som instruktør.

DOKTOR STOCKMANN (*går bort og ser inn i spisestuen*).
Katrine -! Er du kommet hjem, Petra?

PETRA (*kommer inn*).
Jeg kom nettopp fra skolen.

FRU STOCKMANN (*kommer*).
Har han ikke vært her ennå?

DOKTOR STOCKMANN
Peter? Nei. Men jeg har snakket en del med Hovstad. Han er ganske opptatt av det jeg har oppdaget. Det har en langt større rekkevidde, enn jeg det jeg først tenkte. Han har stilt avisen til min disposisjon om det er nødvendig.

FRU STOCKMANN
Tror du det er nødvendig?

DOKTOR STOCKMANN
Ikke i det hele tatt. Men det er iallfall noe å være stolt av, at man har en frisinn, uavhengig presse på sin side. Og så har jeg hatt besøk av formannen i huseierforeningen.

FRU STOCKMANN
Hva ville han?

DOKTOR STOCKMANN
Støtte meg. De vil støtte meg alle sammen dersom det er nødvendig.
Katrine, - vet du, hva jeg har for noe bak meg?

FRU STOCKMANN
Bak deg? Nei, hva har du for noe bak deg da?

DOKTOR STOCKMANN
Den kompakte majoriteten.

FRU STOCKMANN

Ja så. Er det godt for deg det, Tomas?

DOKTOR STOCKMANN

Ja, det mener jeg, det er godt! (*gnir hendene og går opp og ned.*) Ja, Herregud, så fint det er å være i en sånn broderlig forening sammen med andre borgere!

PETRA

Du får utrettet så mye godt og nyttig, far!

DOKTOR STOCKMANN

Ja, og til og med for den byen man er født i!

Spille en scene 4

Antall medvirkende: 4, doktor Stockmann, Katrine Stockmann, Petra, samt en elev som instruktør.

PETRA

Om jeg bare kunne komme onkel til livs -!

DOKTOR STOCKMANN

Det er min egen skyld. Jeg skulle stått opp mot dem for lenge siden, - flekket tenner, - bitt fra meg! - Kalle meg en samfunnsfiende! Meg! Det lar jeg faen trekke meg ikke sitte på meg!

FRU STOCKMANN

Men Peter har jo makten -

DOKTOR STOCKMANN

Ja, men jeg har retten!

FRU STOCKMANN

Akk ja, retten, retten. Hva hjelper det at du har retten, når du ikke har noen makt?

PETRA

Men mor da, - hvordan kan du si sånt?

DOKTOR STOCKMANN

Det hjelper altså ikke noe i et fritt samfunn å ha retten på sin side? Du er latterlig, Katrine. Og dessuten, - har jeg ikke den frie uavhengige pressen på min side, - og den kompakte majoriteten bak meg? Jeg skulle tro at det er makt nok!

FRU STOCKMANN

Men Herregud, Tomas, du tenker da vel aldri på-?

DOKTOR STOCKMANN

Hva for noe tenker jeg ikke på?

FRU STOCKMANN

- å sette deg opp mot din bror, mener jeg.

DOKTOR STOCKMANN

Hva faen vil du jeg ellers skal gjøre, når jeg ikke lenger kan holde fast ved

det som er sant og riktig?

PETRA

Ja, det spør jeg også om?

FRU STOCKMANN

Men det hjelper jo ingen verdens ting. Når de ikke vil, så vil de ikke.

DOKTOR STOCKMANN

Hoho, Katrine, gi meg bare tid, så får du se. Jeg skal vinne krigen min -

FRU STOCKMANN

Ja, du vinner kanskje din egen avskjed - det gjør du.

DOKTOR STOCKMANN

Da har jeg i alle fall gjort min plikt mot folket, - mot samfunnet. Jeg som kalles for en samfunnsfiende!

FRU STOCKMANN

Men mot familien, Tomas? Mot oss her hjemme? Synes du *det* er å gjøre plikten din mot dem du skal forsørge?

PETRA

Ikke tenk alltid først og fremst på oss, mor.

FRU STOCKMANN

Ja, du kan snakke. Du kan knapt nok stå på egne ben. Men tenk på guttene, Tomas. Og tenk litt på deg selv også, og på meg -

DOKTOR STOCKMANN

Er du helt gal, Katrine! Hvis jeg var så ynkelig feig og ga etter for Peter og den fordømte banden hans, -ville jeg noen gang igjen få en lykkelig stund i livet mitt?

FRU STOCKMANN

Ja, det vet jeg ikke. Men Gud bevare oss for den lykken vi får, hvis du fortsetter å trosse ham. Så står du igjen uten levebrød, uten fast inntekt. Jeg synes vi fikk nok av det i gamle dager. Husk på det, Tomas, tenk på, hva det fører med seg.

Motivasjon for teaterbesøk

Når elever arbeider med en teatertekst på den måten som er skissert her, tilsier all erfaring at de vil være meget motivert for teaterbesøk. Denne undervisningsmetoden skaper nemlig en rekke forventninger, og elevene vil komme til å oppleve forestillingen på en spesiell måte. De vil være spesielt årvåkne på løsninger som den profesjonelle instruktøren/skuespillerne gir. Naturligvis vil elevene være interessert i å sammenligne egne og andre grupper valg med teaterets løsninger. Dette er en direkte følge av at denne metoden er basert på at elevene inngår i prosessuelle forhold i stedet for å reprodusere et produkt når de arbeider på denne måten med sekvenser av en teatertekst.

Etterarbeid

Mange lærere har vel erfart at det å drive skoleorganisert etterarbeid etter at elever har hatt eller fortsatt bærer på en rik følelsesmessig teateropplevelse, ikke alltid faller like heldig ut. I så fall kan det være tilstrekkelig med en kortfattet felles oppsummering av fellesopplevelsen, eventuelt at elevene utformer sine inntrykk i en logg. De som måtte føle lyst eller behov, kan så få lese opp det de har skrevet.

Men det kan også tenkes at forestillingen var av en slik art at en eller annen form for etterarbeid er strengt nødvendig. Teaterbesøket kan ha satt i gang tanker, ideer og følelser som krever bearbeidelse. Det kan være svært viktig at det settes ord på dem. Det kan være forhold eller tema man nødvendigvis må snakke om. Da kan etterarbeidet simpelthen bestå i en klassesamtale omkring oppsetningen.

To typer etterarbeid

Ønskes en utvidet form for etterarbeid som er mer skoleinnrettet, står man overfor valget om dette etterarbeidet skal være i tråd med den aktive og kreative tilnærminga vi har skissert foran, eller arte seg som en tradisjonell analytisk/intellektuell litterær virksomhet. Kanskje er det mest gunstigste at elevene blir gitt mulighet til et variert og bredt spekter av etterarbeid som de følgende forslagene er eksempel på.

Forslag til eventuelt etterarbeid i forbindelse med *Den Stundesløse*

- Gi elevene noen minutter til å formulere sine inntrykk i korte formuleringer.
 - Hver elev sier en eller to ”ting” om sine tanker/følelser etter forestillingen, eller en scene, eventuelt person som gjorde et spesielt inntrykk.
 - En runde for utdyping av hvorfor de nevner akkurat det de nevner.
 - Et alternativ til dette kan være skriving i fem minutter om forestillingen. Deretter leser to og to elever for hverandre og diskuterer.
- Skrive en rollefabel. Elevene går inn i en av rollene og skriver ut hvordan denne rollen opplever hendelser, episoder, forhold mellom personer. Se dette med blikket til en av personene.
- La Petra fortelle om sin far. Fremfør hennes fortelling som en monolog eller en dialog mellom Petra og en venninne.
- Skrive en eller flere sider i dagboken til Petra. Dette kan for eksempel være fra den dagen hun får vite om farens oppdagelse, dagen etter folkemøtet, eller da hun blir oppsagt.
- Skriv brevet doktor Stockmann mottok fra universitetet med resultatene av vannprøvene.
- Skriv en side i Tomas Stockmanns påbegynte livserindringer.
- Lage et intervju med Tomas Stockmann og/eller Peter Stockmann.
- Lag et referat i Folkebudet fra og etter folkemøtet.
- Lag et oppslag i en tabloidavis om hendelsene etter folkemøtet.
- Hvordan går det med en eller flere av personene etter teppefall?

- Lage en illustrasjon av en av scenene.
- Gi en oversikt over Henrik Ibsens liv og forfatterskap.
- Studer og sammenlign hva ulike litteraturhistorier skriver om *En folkefiende*. Hvordan forholder du deg til det de skriver om *En folkefiende*?
- Plasser *En folkefiende* i en litteraturhistorisk kontekst
- Foreta en språkhistorisk sammenligning mellom en sekvens av replikker/scener i Henrik Ibsens originaltekst til *En folkefiende* med tilsvarende replikker/scener i teaterteksten som Trøndelag Teater fremfører.
- Skrive en omtale av oppsetningen.
- Sammenligne ulike anmeldelser av oppsetningen. Hva er kritikerne enige/uenige om? Sammenholde dette med din oppfatning av oppsetningen.
- Studere forhåndstaler av oppsetningen, intervju med medvirkende osv., og sammenligne dette med dine egne inntrykk av den.